

Nagyházi Bernadette

A magyarnyelv-tanári képzés egy hiányzó mozaikja – Ki tanítsa a gyerekeket?

*Szűcs Tibornak, kiváló
Mentoromnak, Tanáromnak és
Barátomnak*

A magyar mint idegen nyelv tanárainak képzése 1982 óta számos jelentős változáson ment keresztül. Mindvégig maradt azonban egy hiányzó szelet a képzési palettán: az alsófokú pedagógusképzésben részt vevő végzett óvodapedagógusok, tanítók és a gyógypedagógusok számára nem nyílt és nem nyílik lehetőség MID-tanári képesítés szerzésére. Ezt a hiányzó mozaikdarabot igyekeznek pótolni a Kaposvári Egyetemen 2009-ben indult *A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei* című szabadon választható kurzus, majd ennek folytatásaként a *Magyar nyelv külföldi gyermekeknek* specializáció. A jelen írás ismerteti egy korábbi, írásban még nem publikált kutatás egy részét, amely igazolja, hogy az alsófokú pedagógusképzésben is szükség van a magyarnyelv-tanítás módszereinek legalább minimális ismertetésére. Emellett részletesen bemutatja e kurzusok és képzések tartalmát, elméleti alapjait, gyakorlati megvalósulását és eddigi eredményeit.

1. Bevezető gondolatok

Korábbi írásaimban (Nagyházi 2007, 2016, 2019) többször kifejtettem, hogy a magyar mint idegen nyelv oktatásában mintegy két évtizede jelent meg nagyobb létszámban egy új nyelvtanulói réteg: a gyermekek. Ahogy nyílt a gazdasági tér, változtak egyes napi politikai-gazdasági történések, úgy nőtt a Magyarországra hosszabb-rövidebb letelepedési szándékkal érkező családok – és a velük együtt költöző iskolaköteles korú gyermekek – száma. Mindez új kihívások elé állította és állítja a közoktatási intézményeket és azok pedagógusait.

Az elmúlt bő két évtizedben megnövekedett oktatási-képzési lehetőségeknek köszönhetően, ma már – a múlt század végéhez képest – jóval több szakképzett magyarnyelv-tanár oktatja megfelelő ismeretek és képességek birtokában a magyar nyelvet, gyakran szinte kizárólagosan gyerekeknek. Máig igaz, hogy a magyart tanulni kívánó, vagy erre kényszerülő, esetleg magyar tanítási nyelvű iskolába járó gyerekek száma főként Budapesten és egyes nagyvárosokban magas, és itt többnyire el is érhetők a szakképzett tanárok (Nagyházi 2016), ugyanakkor a kisebb városokban, falvakban nagyobb kihívást jelent az intézményben megjelenő egy-két, nem magyar anyanyelvű kisdíák. Különösen tanácstalanok azok az óvodapedagógusok és tanítók, akik először fogadnak be nem magyar ajkú gyermeket a csoportjukba, osztályukba, és az ő (nyelvi) integrálásukhoz sem (idegen) nyelvtudással, sem módszertani kompetenciával nem rendelkeznek.

Bár Csonka már 2006-ban kimondta, hogy a „*Magyarországra érkező gyermekek tanítása új típusú feladatot jelent a magyarnyelv-tanárok számára, amelynek a megoldásához a tanítóképzésben megszerezhető didaktikai jártasságra van szükség*” (Csonka 2006: 166), máig nem történt változás ezen a téren a pedagógusképzésben. A magyar mint idegen nyelv tanárainak képzése az elmúlt mintegy 25 évben, az ELTE Központi Magyar Nyelvi Lektorátusáról kiindulva az ország minden nagyobb egyetemén valamilyen formában elérhető volt, és folyamatosan szélesedett a képzési paletta is, de ezek bemeneti követelményei nem tették lehetővé,

hogy egy végzett óvoda- vagy gyógypedagógus, illetve tanító az alapidiplomájával bármilyen szintű magyar mint idegen nyelv tanári képesítést szerezzen (Nagyházi 2016).

Ezek a körülmények, valamint a magyar nyelv oktatásában gyermekkorú célcsoportban szerzett több évtizedes tapasztalataim késztettek arra, hogy alsófokú pedagógusképző intézményemben kísérletet tegyek a MID-tanári képzés e hiányzó mozaikjának – legalább részbeni – pótlására.

2. Szabadon választható kurzus

A hiánypótlás eléréséhez az első lehetőség egy szabadon választható kurzus létrehozása és indítása volt.

Mintegy hároméves előkészítő munka után 2009 őszétől indult egyetemünkön az első *A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei* c. szabadon választható kurzus. A késlekedés egyik oka volt, hogy egy olyan földrajzi helyzetben, ahol a felsőoktatási intézmény nem határmenti körzetben fekszik, az érintett városban nem látványos a nem magyar anyanyelvűek jelenléte, s maga az egyetem – különösen a Pedagógiai Kar – nem fogad nagy számban külföldi hallgatókat – nehéz volt elismertetni a kurzus tartalmának fontosságát, létjogosultságát.

Az induló kurzust tanító, óvoda- és gyógypedagógus-hallgatóknak hirdettük – és hirdetjük – meg, kizárólag II. évfolyamtól felfelé. 2017 óta a kisgyermeknevelő-gondozó BA képzés hallgatói is csatlakozhatnak a kurzushoz. A heti óraszám 1 óra előadás és 1 óra szeminárium, értéke 2 kredit.

A kurzus alap gondolata az a cél, hogy érzékenyítse a jelentkező hallgatókat a magyar nyelv külső szemlélete iránt, szélesítse látókörüket a nyelv és a nyelvoktatás terén – hiszen ilyen ismereteket választott szakjuk tanulása során nem szerezhettek. A kurzus egyfajta „indulócsomag” vagy „túlélőcsomag” szerepét kívánja betölteni, hiszen egy féléves oktatás nem elegendő a MID-tanári képzéshez. A cél így inkább az, hogy azok a leendő óvodapedagógusok, tanítók és gyógypedagógusok, akik váratlanul egy nem magyar ajkú kisgyermek tanítását kapják feladatuk, az első ijedség és kétségbeesés helyett valamennyi elképzeléssel rendelkezzenek arról, mit kezdjenek egy ilyen gyermekkel, esetleg kihez/mihez forduljanak segítségért.

2.1. A kurzus iránti igény és szükségességének empirikus feltérképezése

Azt, hogy egy ilyen témájú képzésre, illetve ennek segítségével a szemléletformálásra szükségük van a hallgatóknak, szemléletesen igazolja egy – írásban nem publikált – 2009/10-ben lefolytatott, majd konferencián ismertetett kutatás¹. A 2009/10-es tanévben először elindult szabadon választható kurzus első óráján, mindkét félévben, mielőtt ismertettem volna a kurzus célját és tematikáját, kitölttettem egy kérdőívet a hallgatókkal. A kérdőívben 8 szituációt tüntettem fel; ezekben különböző életkorú, nem magyar anyanyelvű, Magyarországra ideiglenesen beérkező vagy véglegesen letelepedni szándékozó nyelvtanulókat írtam le, óvodás korút, harmadik osztályos kisdíjakot, középiskolás cserediákat, Magyarországon dolgozó, különböző szintű szakembereket és nyugdíjas házaspárt is. Minden szituációban ugyanazt a kérdést tettem fel: ki tanítsa magyarra a megjelölt embereket. A válaszlehetőségeket úgy fogalmaztam meg, hogy azok az adott helyzetben életszerűek legyenek, alkalmazkodjanak a feltételezett nyelvtanuló életkorához és életkörülményeihez, ideiglenes vagy végleges letelepedési szándékához, nyelvtanulási céljához és motiváltságához. Ugyanakkor a válaszlehetőségek közös mutatókat tartalmaztak, hogy a hallgatók válaszai és a szituációk egybevetethők legyenek. A megjelölendő válaszok (minden szituációban csak egy válasz volt adható) a *nem kell tanítani* lehetőségtől indultak, majd következett a *környezet hatására bekövetkező nyelvelsajátítás*,

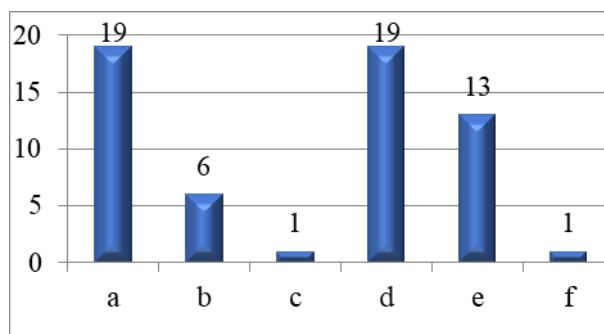
¹ I. Kárpát-medencei Módszertani Konferencia, Kaposvár, 2010. október 24.

amelyhez célzott tanítás nem társul. Ezután olyan embereket neveztem meg, akiket a magyar nyelv tanítására az adott körülmények között leginkább alkalmasnak tarthatnak a magyartanításra: *a nyelvtanuló anyanyelvét beszélő osztályfőnök, idegennyelv-tanár, magyar (mint anyanyelv) tanár, kolléga, szomszéd vagy óvónő; képzett magyar mint idegen nyelv nyelvtanár; esetleg bárki, aki magyar anyanyelvű.*

Feltételeztem, hogy a hallgatók nem ismerik a magyar mint idegen nyelv fogalmát, és ez tükröződni fog a választásukban is: viszonylag ritkán fogják megjelölni a képzett MID-tanárt, és inkább a nyelvtanulási cél és a körülmények figyelembevételével döntenek.

A két félév során összesen 68 hallgató töltötte ki az első órai kérdőívet, melyekből 52 volt értékelhető, azaz minden szituációban csak egy választ jelöltek meg a hallgatók.

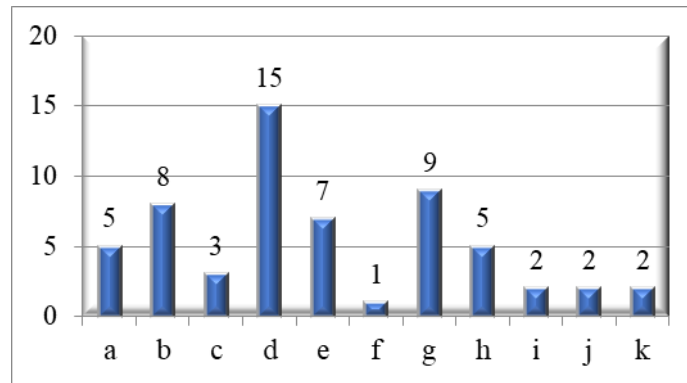
Bár a kutatásban különböző életkorú nyelvtanulóakra kérdeztem, elsődlegesen arra voltam kíváncsi, hogy mi lesz a hallgatók válasza a jövőbeni hivatásuk gyakorlása során elképzelhető szituációkban: egy óvodai csoportba kerülő kisgyermek, illetve egy iskolába érkező, nem magyar ajkú kisdíák esetében. Várakozásaim teljesültek: 26 hallgató szerint nem kell az óvodást tanítani, mert vagy „ráragad” (*a*), vagy a környezetéből elsajátítja (*b, c*) a nyelvet; 19 hallgató szerint az óvodás anyanyelvét kellene ismernie a pedagógusnak (*d*); 13 hallgató szerint jó, ha az óvónő járatos a MID módszertanában (*e*), és csupán 1 hallgató gondolta úgy, hogy képzett MID tanárra lenne szüksége az óvodásnak (*f*) (1. ábra).

1. ábra: Ki tanítsa az óvodás gyermeket?²

A harmadik osztályos kisiskolás esetében már jóval kisebb volt a környezetre hagyatkozás: mindössze 8 hallgató gondolta úgy, hogy az osztálytársaktól, a napköziben el tudja sajátítani a kisdíák a magyart (*b*); a legtöbben – 36 hallgató – inkább olyan tanárra szavaztak, aki a külföldi gyerek anyanyelvét is beszéli (*d, e, g, h*), és 4 hallgató tartotta szükségesnek, hogy a tanárnak MID-végzettsége legyen (*i, j*) (2. ábra).

² Jelmagyarázat: a) nem kell tanítani, majd ráragad az óvodában a társaitól; b) nem kell tanítani, majd az óvodában megtanul az óvónéinktől; c) nem kell tanítani, majd a szomszéd gyerekektől, a játszótéren megtanul; d) egy óvónéni foglalkozhatna vele, aki beszéli a kisgyermek anyanyelvét; e) olyan óvónéni foglalkozzon vele, aki ismeri a magyar mint idegen nyelv tanításának módszertanát; f) a magyar mint idegen nyelv nyelvtanára.

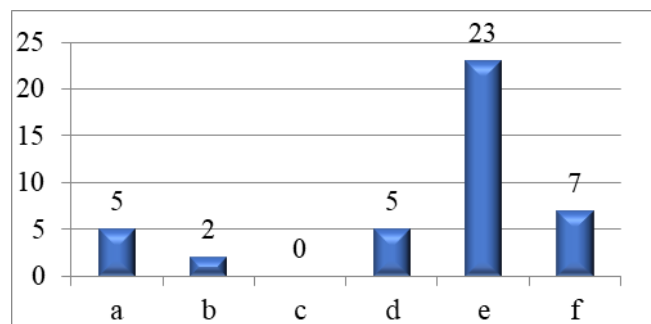

2. ábra: Ki tanítsa a kisiskolást?³

A kérdőív további szituációi esetében a hallgatók a képzett magyartanár igénybevételét, fontosságát csak az instrumentális céllal tanuló, a Magyarországra munkavállalás miatt érkező munkás, szakember és multinacionális cég vezetője esetében jelölték meg (összesen 11, 15, illetve 19) hallgató. Amint látható, a magyar nyelv tanítása iránt érdeklődő hallgatók kezdetben egyáltalán nem tartották fontosnak a MID tanári professziót, képzést.

Az első kérdőív egyik célja volt a hallgatók véleményének és előzetes ismereteinek a feltérképezése, de a félév végén, a kurzus elvégzése után a hallgatók ismét megkapták ugyanazt a kérdőívet üresen, így előző válaszaikat nem láthatták. Ez ugyan nem tette lehetővé, hogy az egyes hallgatók első és a második kérdőíven megjelölt válaszait egybevevessük, de ez nem is volt szándékunk. Az ismétlés célja az volt, hogy képet kapjunk *általában* a hallgatók szemléletváltozásáról, a kurzus indításakor célként megjelölt érzékenyítés sikeréről. A várakozás az volt, hogy a féléves ismerkedés a magyar mint idegen nyelv mibenlétével megváltoztatja a hallgatók véleményét, és jóval több esetben tartanak fontosnak MID tanárt az adott élethelyzetekben.

A két félév végén összesen 52 visszaérkezett megismételt kérdőívből 42 volt értékelhető. Az alábbi 3. ábra ismerteti az eredményeket az óvodás, a 4. ábra a kisiskolás gyermek esetében.

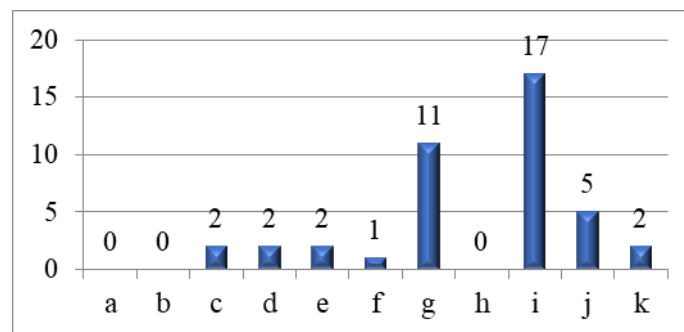
3. ábra: Vélemények az óvodásról a kurzus végén⁴

³ Jelmagyarázat: a) nem kell tanítani, majd ráragad az iskolában; b) az osztálytársai délután, a napköziben; c) az osztályfőnöke, aki nem beszéli a diák anyanyelvét; d) az osztályfőnöke, aki beszéli a diák anyanyelvét; e) a kisdíák anyanyelvét beszélő bármilyen tanár; f) egy felsős magyartanár; g) olyan felsős magyartanár, aki beszéli a kisdíák anyanyelvét; h) a kisdíák anyanyelvét tanító szaktanár; i) végzett magyarnyelv-tanár, magánúton; j) végzett magyarnyelv-tanár, nyelviskolában; k) bárki, aki magyar anyanyelvű.

⁴ Jelmagyarázat: a) nem kell tanítani, majd ráragad az óvodában a társaitól; b) nem kell tanítani, majd az óvodában megtanul az óvónéniktől; c) nem kell tanítani, majd a szomszéd gyerekektől, a játszótéren megtanul; d) egy óvónéni foglalkozhatna vele, aki beszéli a kisgyermek anyanyelvét; e) olyan óvónéni foglalkozzon vele, aki ismeri a magyar mint idegen nyelv tanításának módszertanát; f) a magyar mint idegen nyelv nyelvtanára.

Az óvodás gyermekekre vonatkozó válaszban meglepő és figyelemre méltó, hogy a korábbi 13-mal (24%) szemben 23 hallgató (58%) szerint az óvodapedagógusnak kellene ismernie a magyar nyelv tanításának módszereit (*e*); további 7 (16%) hallgató képzett nyelvtanárhoz fordulna (*f*), míg ez utóbbi szám kezdetben mindössze 1 (1,7%) volt. A félévek eleji 26 (44%) esetel szemben 7 (16%) hallgató véli úgy, hogy nincs szükség a magyar nyelv tanítására az óvodásnak, mert majd elsajátítja (*a*, *b*). A változás kiugró és szemmel látható: a támogatás nélküli, önálló elsajátítás esélye kevesebb mint a felére esett vissza. Ugyanakkor a szemléletváltás leginkább abban érhető tetten, hogy a válaszadók szerint az óvodapedagógusoknak is szükségük lenne módszertani ismeretekre a magyar mint idegen nyelv területén.

A kisiskolások esetében (4. ábra) a hallgatók a kurzus végén még szigorúbban nyilatkoztak: 22 esetben (52%) tartják szükségesnek, hogy a 3. osztályos gyermekkel képzett magyar nyelv-tanár foglalkozzon (*i*, *j*), szemben a korábbi 4 esettel (6,7%). Emellett leginkább a gyermek anyanyelvének ismeretét tartják fontosnak: 11-en (26%) olyan felsős magyartanára támaszkodnának, aki beszéli a gyermek anyanyelvét (*f*); további 4 (9,5%) esetben pedig bármilyen egyéb tanárhoz, aki szintén rendelkezik ilyen nyelvismerettel (*d*, *e*). Ez utóbbi három kategóriára (*osztályfőnök*, *idegennyelv-tanár*, *bármilyen tanár*) a kezdeti mérésben 23 (39%) hallgató szavazott, félév végén pedig 15 (35%), ám ez az arány félrevezető, mivel az új mérésben a gyermek anyanyelvének ismerete (*d*, *e*, *g*) alig kap szerepet (mindössze 4 főnél), ha ahhoz magyartanári képzettség nem társul. Felértékelődött tehát nemcsak a MID-es végzettség, de az anyanyelv tudatosabb ismeretének elvárása is.

4. ábra: Vélemények a kisiskolásról a kurzus végén⁵

Az itt bemutatott kutatás tehát igazolta a feltételezést, hogy a tervezett, és a 2009/2010-es tanév mindkét félévében megvalósított szabadon választható kurzus elérte elsődlegesen kitűzött célját, és megváltoztatta a hallgatók véleményét a magyar mint idegen nyelv fontosságáról, hasznáról, valamint a magyar- (mint idegen nyelv) tanári képzés létjogosultságáról az alsófokú oktatásra és gyermeknevelésre készülő pedagógushallgatók esetében.

⁵ Jelmagyarázat: a) nem kell tanítani, majd ráragad az iskolában; b) az osztálytársai délután, a napköziben; c) az osztályfőnöke, aki nem beszéli a diák anyanyelvét; d) az osztályfőnöke, aki beszéli a diák anyanyelvét; e) a kisdíák anyanyelvét beszélő bármilyen tanár; f) egy felsős magyartanár; g) olyan felsős magyartanár, aki beszéli a kisdíák anyanyelvét; h) a kisdíák anyanyelvét tanító szaktanár; i) végzett magyarnyelv-tanár, magánúton; j) végzett magyarnyelv-tanár, nyelviskolában; k) bárki, aki magyar anyanyelvű.

2.2. A kurzus tartalma

A kitűzött cél elérésének érdekében a heti kétórás, egy előadásból és egy szemináriumból álló kurzus három fő modult tartalmaz. Elsőként olyan alapfogalmakat kell tisztázni, amelyek keretében meg tudjuk fogalmazni a magyar mint idegen nyelv fogalmát. Így elsőként az anyanyelv/elsőnyelv – idegen nyelv – második nyelv elkülönítését ismertetjük Szépe, Kontra és Éder alapján (Giay–Nádor 1991); a háromféle megközelítés segítségével érhető el az, hogy a jórészt egynyelvű hallgatók saját anyanyelvüket is több szempontból láthassák, így indulhatnak el az anyanyelv kívülről látásának képessége felé. Ezt követően a magyar mint idegen nyelv fogalmát egyszerűsítjük Csonka összefoglaló terminológiája alapján (2006: 162). Az újabb MID szakirodalom lehetővé teszi e fogalmak még átláthatóbb ismertetését (Nádor 2019). Ebben a modulban rövid áttekintést nyerhetnek a tanulók a magyar mint idegen nyelv oktatásának történetéből is, elsősorban Nádor (1998, 2018, 2019) alapján.

A második modul a rendelkezésre álló eszközrendszer bemutatását célozza. Lehetőség szerint kézbe adjuk azokat az alapkönyveket és nyelvkönyveket⁶, amelyek elméleti, történeti vagy gyakorlati szempontból a leginkább megkerülhetetlenek, és a későbbiekben – amennyiben a hallgató a magyar nyelv tanításába kezd – forrásként szolgálhatnak. Mivel az indulás óta 11 év telt el, az elérhető szakirodalom pedig örömdetes módon bővült, sőt több forrás már interneten is elérhető, ezért ez a modul a teljes kurzus leginkább változó eleme (vö. Schmidt 2019, Schmidt–Nagyházi 2020, Dóla 2020).

A harmadik – értelemszerűen leghosszabb – modul a gyermekek magyartanításának nehézségeivel, a felnőttektől eltérő mivoltával foglalkozik, majd sorra veszi a nyelvtanítási-nyelvtanulási folyamat egyes elemei közül a kiejtés, az olvasás/alfabetizáció és a szókincs tanítását, illetve a szövegértés fejlesztését mind elméleti, mind gyakorlati szinten. Elméleti alapul Giay (1998) és Bárdos (2000) alapkönyvei szolgálnak, valamint azok a tanulmányok, melyeket a *Hungarológiai Évkönyv* és a *THL₂* periodikák évente (akár többször) megújuló tára nyújt.

A résztvevő hallgatók tanulmányaik során alapfokú pedagógusi-módszertani kompetenciákat is szereznek az anyanyelvi nevelés, az anyanyelvi magyartanítás területén, így ezt a magyar mint idegen nyelv módszertanának ismertetése során ki lehet használni. Éppen ez jelenti a kurzus érdekességét és erősségét is: fel kell ismertetni a hallgatókkal, hogy a magyar anyanyelvi nevelésben szerzett módszertani ismereteik és jártasságuk jó alapul szolgál a magyar idegen nyelvként történő tanításában, ám azt a magyar nyelv külső szemléletének szűrőjén keresztül kell megvizsgálniuk és átalakítaniuk. Ennek egy példáját mutatja be a szerző az anyanyelvi és a magyar mint idegen nyelvi szövegfeldolgozás módszerének egybevetésével (Nagyházi 2009).

Az elméleti bevezetés és bemutatás mellett a kurzus fókusza mégis a hallgatók gyakorlati-módszertani kompetenciájának erősítése. Ennek érdekében minden téma esetében – kiejtés-hangtanítás, szókincsalapozás és -fejlesztés, valamint a szövegértés fejlesztése – egy-egy példa bemutatása után a hallgatók maguk is szemléltetőeszközöket, taneszközöket, játékokat készítenek, feldolgozásra szánt verseket, szövegeket gyűjtenek, alkotnak és adaptálnak – ez utóbbi esetében azt is megtanulják, milyen szempontok figyelembevételével tudnak a magyartanításban jól alkalmazható adaptált szövegeket létrehozni.

6 A szerző saját könyvtárából, kisebb részben az egyetem könyvtárából származnak a könyvek. Amennyiben ezek nem elérhetők, úgy képek segítségével ismerhetik meg azokat a hallgatók.

2.3. *A kurzus eredménye és produktuma*

A kurzus zárásaként két előre megadott témában fejlesztett eszközt kell a hallgatóknak bemutatniuk: a szerző egyik írása (Nagyházi 2010) alapján a magas és mély magánhangzók tanítására és elkülönítésére szolgáló verset, rigmust írnak, melyekhez hívóképeket is készítenek. Ezek a versikék nemcsak a kétféle magánhangzó (magas és mély) megjegyzését segítik, de játékosá is teszik a tanítást-tanulást, illetve fonetikai gyakorlatként is felhasználhatók.

A másik feladat a szókincs és a szövegértés területéről választható. Ebben a feladatban különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a hallgató saját alapszakjának megfelelő, a leendő tanítványai, gondozottjai igényeit, életkori sajátosságait figyelembe vevő eszközt készítsen, hiszen a hallgatói közösség vegyes: dadusként dolgozó levelező tagozatos hallgató éppúgy felveheti a kurzust, mint a leendő óvodapedagógusok, tanítók vagy gyógypedagógusok.

A szókincs esetében két-három szókincsmező kiválasztásával szókincset tanító vagy gyakoroltató nyelvi játékot kell készíteni, akár kártya-, akár táblás társasjáték formájában. A tényleges eszköz bemutatása mellett a hallgatók arról is beszámolnak, milyen készségeket fejlesztenek a játékaik és hogyan. Ezeket a játékokat a hallgatók bemutatják, majd az órákon ki is próbáljuk, így – ha nem is autentikus környezetben – a hallgatók a játékok levezetésében is szereznek némi jártasságot.

A szövegértés témakörében mesekönyveket, tematikus tanító könyveket, meseadaptációkat vagy versfeldolgozást lehet készíteni annak alapján, ahogyan arra példákat láttak az órákon, illetve részleteiben elsajátították ennek a menetét. Minden esetben fontos az elkészített mesekönyv, szöveg vagy szemléltetőeszköz (pl. mesekocka, képregény) bemutatása. Fontos annak a stratégiának a kialakítása a hallgatókban, hogy minden, akár már ismert játék, tárgy, könyv alkalmazható a magyarnyelv-órán, amennyiben ki tudják találni, hogyan lehet azokat eredményesen alkalmazni a nyelvtanításban. A bemutatott eszközöktől a hallgatóknak nem kell megválniuk, amennyiben a mindennapi munkájukban használni tudják azokat. Különösen a levelező tagozatos hallgatók körében gyakori, hogy éppen azért jelentkeznek a kurzusra, mert pedagógiai vagy gyógypedagógiai asszisztensként, esetleg óvodai, bölcsődei munkájuk során foglalkoznak nem magyar anyanyelvű gyerekekkel – ők az elkészített eszközöket a további munkájukban hasznosíthatják. Az elmúlt évek alatt azonban jelentős gyűjtemény jött létre az elkészült, az egyetemen maradt taneszközökből, melyek egy részét 2013-ban a Képzés és Gyakorlat Nemzetközi Neveléstudományi Konferenciához kapcsolódó módszertani kiállításon bemutattuk (Kaposvár, 2013. november 29.).

3. *A szabadon választható kurzus folytatása*

Az első szabadon választható kurzus megindulásakor már tervben volt a folytatás is. Míg az első kurzus célja a „túlélőcsomag” volt, vagyis a hallgatók érzékenyítése a magyar mint idegen nyelv, az anyanyelv külső szemlélete iránt, valamint alapvető módszertani kreativitás kialakítása, a folytatásban a cél azoknak a hallgatóknak a további fejlesztése, akiket a téma még mélyebben érdekel, és nemcsak gyakorlati, de tüzetesebb elméleti oldaláról is többet szeretnének megtudni.

Az új kurzus kezdetben *A magyar mint idegen nyelv oktatásának történeti és oktatásméleti kérdései* címet viselte, amely a 2017. év őszi félévében bekövetkezett tantervi átalakítás során *A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei 2.* nevet kapta. A kezdetben heti 1 órás, 1 kredites kurzus is heti 2 órát kapott, 2 kredit értékben. Tantárgyi előfeltétele pedig *A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei 1.* kurzus elvégzése. Első ízben a 2010/2011-es tanév tavaszi félévében indult el ez a kurzus, amelyre 27 nappali és 68 levelező tagozatos hallgató jelentkezett, ami jelezte, hogy a hallgatók szívesen választják az első sza-

badon választható kurzus folytatását is. A továbbiakban megszilárdult ez a rendszer: az őszi félévekben az 1. részt, majd a tavasziakban a 2. részt lehet elvégezni.

A tavaszi féléves 2. rész nemcsak címében, hanem tartalmában is sokat változott az elmúlt években.

Első formájában a kurzus megismertette a hallgatókat a nyelvoktatás történeti módszereivel, különös tekintettel a magyar mint idegen nyelvre, a magyar mint idegen nyelv képzőhelyeivel Magyarországon és külföldön, továbbá a nyelvkönyvek mellett további fontos elméleti és módszertani alapkönyvekkel, a MID folyóirataival, tehát olyan szakirodalmakkal, amelyekből korábban már megismertek egyes részleteket, de a kurzus folytatásában ezeket közelebbről is tanulmányozták (vö. Giay–Nádor 1998, Nádor–Hegedűs 2006, Szili 2006, *Hungarológiai Évkönyv*, *THL2*, *Iskolakultúra* egyes számai). Emellett a nyelvi formakincs elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozunk, amire különös hangsúlyt kell helyezni, mivel a hallgatók a saját szakjuk tanulása során elméleti vagy alkalmazott nyelvészeti ismereteke nem, vagy csak nagyon mérsékelten szereznek. Természetesen az egy félévnyi kurzus nem teszi lehetővé, hogy a hallgatók a MID-tanárképzéshez hasonló mély ismereteket szerezzenek, ezért néhány fontos kérdést emelünk ki, és megismerkedünk azok játékos tanításának módjával (vö. Nagyházi 2008), illetve lehetőség szerint keressük „a hasonlítás harmadikját” (Szűcs 2009:70), azaz a magyar nyelv jelenségeit a hallgatók idegen nyelvi ismereteinek tükrében is megvizsgáljuk.

A kurzus gyakorlati részében a hallgatóknak három olyan tanulmányt kellett feldolgozniuk, majd ezekből prezentációt készíteniük, amelyek a MID oktatásának történetéhez, illetve a külföldi képzőhelyekhez köthetők, illetve 2 olyan tanulmányt is, amelyek valamilyen nyelvi jelenség, grammatikai elem tanításával foglalkoznak.

Jelen tanulmány szerzője doktori értekezéséhez felhasználta a kurzus nyújtotta lehetőséget egy empirikus kutatás lefolytatására, amelyben a hallgatók ismereteit tárta fel a magyar szórendre vonatkozóan. A doktori értekezés (Nagyházi 2011) megvédése után az abban foglalt szórendtanítási modell belekerült a 2. kurzus anyagába. Ebben heurisztikus módszerrel, rávezetéssel, a szavakkal „játszadózva” ismerik meg a hallgatók a szerző által javasolt szórendtanítási modellt, egyúttal arra is példát látnak, hogyan lehetséges szinte „észrevétlenül” szórendet tanítani – nyelvtani ismeretek és grammatikai struktúrák bevezetése nélkül – gyerekeknek. Emiatt mind a tanulási forma, mind a teljesítés változott: az órákat a nappali tagozaton is tömbösítve tartjuk, hogy a felfedezettő, a szórendi modellt megismertető játéksorozatban ne legyen törés, egy alkalommal végigvihessük. A teljesítéshez így a tanulmányelemzések mellett a tömbösített órán való aktív részvétel is szükséges.

A 2017 óta érvényes mintatanterv szerinti heti kétórásra bővült *A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei* 2. tantárgy a 2019/2020-as tanév 2. félévében indult el először. Az ismert járványhelyzet miatt a kurzus 2. tömbösített alkalmát online kellett levezetni, ami újabb ötleteket és erőfeszítéseket, valamint a teljesítés kismértékű átalakítását is követelte. Az aktív (fizikai) részvétel helyett a hallgatók interaktív (online) előadásban ismerkedtek meg a szórendi modellel, majd ehhez kapcsolódó feladatokat kaptak, melyeket a modell – az online órán bemutatott – kiegészítő eszközeinek (szóforgató, mondatsablon – ld. Nagyházi 2011) segítségével tudtak megoldani. A sikeres teljesítések alapján a kurzus az online térben is megvalósíthatónak bizonyult.

4. A kurzus hallgatói

Indulásakor, 2009 őszén a kurzust nagy érdeklődés övezte: 26 nappali tagozatos hallgató jelentkezett. Levelező tagozaton ekkor nem volt meghirdetve a lehetőség. A tavaszi félévben 23 nappali és 47 levelező tagozatos hallgató érdeklődött, így – a 2015-ös tanév kivételével – minden év őszén meghirdetjük nappali és levelező tagozaton is a kurzust, amely a kar minden

hallgatója számára nyitva áll, a kisgyermeknevelő –gondozó, óvoda- és gyógypedagógia, valamint a tanító szakos hallgatók számára is. A jelentkezések változatosak, de a rendszer ezt az adatot nem őrzi – az elkészült munkák tanúskodnak arról, hogy mindegyik szak körében népszerű ez a tantárgy, és a teljes kari hallgatói létszámhoz mérten magas százalékban választották az elmúlt 11 év során a legtöbb tanévben.

A hallgatói létszámok alakulását mutatja az 1. táblázat.

Tanév	A MID oktatásának módszerei 1.		A MID oktatásának módszerei 2.	
	Nappali tag.	Levelező tag.	Nappali tag.	Levelező tag.
2009/2010/1.	26	-	-	-
2009/2010/2.	23	47	-	-
2010/2011	11	55	27	68
2011/2012	42	27	16	14
2012/2013	17	10	9	15
2013/2014	nem indult		nem indult	
2014/2015	19	1 ⁷	8	3 ⁸
2015/2016	nem indult		nem indult	
2016/2017	22	4	11	-
2017/2018	17	15	8	6
2018/2019	9	20	6	7
2019/2020	1 ⁹	7	3	6
2020/2021/1.	24	24		
	194	210	88	119
Összesen	404		207	

1. táblázat: A hallgatói létszámok alakulása

A táblázatból látható, hogy az elmúlt 12 és fél év során 11 tanévben indult el a szabadon választható kurzus. A hiányzó években humánerőforrás-hiány miatt nem hirdette meg a kar a kurzust, az oktató magas óraszámja miatt. Az elmúlt 11 tanévben az első részt, amely a játékosabb, gyakorlatiasabb, érzékenyítő kurzus, nappali és levelező tagozaton összesen 404, míg a jóval több elméleti ismeretet, nagyon anyanyelvi tudatosságot, némi nyelvelméleti tudást is igénylő második részt 207 hallgató végezte el.

5. Magyar mint idegen nyelv külföldi gyerekeknek specializáció

Intézményünk 2014-es innovációja új lehetőséget nyitott a magyarnyelv-tanítás iránti érzékenyítés, az alsófokú képzésre készülő pedagógusjelöltek módszertani felkészítése irányában. A 2014–2015-ös tanév őszi félévben az intézmény több specializációt is indított, melyek célja volt, hogy a hallgatók a tanulmányaik során olyan plusz ismereteket szerezzenek, amelyek alapképesítésük mellett további, jól hasznosítható készségeket, kompetenciákat biztosítanak a számukra. Ezek közé tartozott a *Magyar nyelv külföldi gyerekeknek* specializáció.

A meghirdetett specializáció négy félév során 30 kredit értékben kínált olyan kurzusokat, amelyek kizárólag a specializáció hallgatói számára készültek, és amelyek tartalmával egyéb tanulmányaik során nem találkozhatnak/találkozhattak. Arra törekedtünk, hogy az egyes fél-

7 Mivel csak 1 levelező tagozatos hallgató volt, ő a nappali tagozatosok óráira járt.

8 A levelező tagozatos hallgatók a nappali tagozatos órákon vettek részt.

9 A hallgató a levelező tagozatosok óráján vett részt.

években a gyakorlati és az elméleti tárgyak kiegyensúlyozottan jelenjenek meg, a módszertani jellegű tárgyak enyhe túlsúlyával.

Az elméleti tárgyak között szerepel az *Irodalomtudományi szakszeminárium*, amelynek célja olyan irodalomelméleti fogalmak tisztázása, amelyekkel – a tanító szakos, magyar műveltségterületes hallgatókon kívül – nem ismerkedhetnek meg a hallgatók; *A nyelvoktatás története*, amellyel még az idegen nyelvi műveltségterületes hallgatók sem találkoznak; *A nyelvoktatás szociolingvisztikája*, ami hiánypótló kurzus minden szak esetében; illetve a *Funkcionális nyelvtan*, amely ugyan elméleti kurzus – elsősorban Hegedűs (2004) alapján –, de a megközelítést igyekeztünk a hallgatók előzetes anyanyelvi–metanyelvi–elméleti ismereteire építeni, és nagyszámú gyakorlati példával prezentálni.

A gyakorlati jellegű tárgyak közül a hallgatók olyan területeken próbálhatják ki magukat, mint a *Tanári beszéd* – kifejezetten beszédtanár vendégoktató segítségével –, valamint olyan kurzusokat vehetnek fel, amelyek az elméleti ismeretek gyakorlati hasznosításának módját, a nyelvoktatásban való felhasználhatóságot szemináriumok formájában ismertetik, mit pl. *Mese és vers*, *A magyar zene és kultúra közvetítése* (ez utóbbiban pl. hagyományos népi hangszereket is készítenek a hallgatók), illetve elméletben is megismerkednek a gyermekirodalom felhasználásával a nyelvórán, amit nemcsak elméletben tanulmányoznak, hanem saját példát is kidolgoznak. Hasonló kurzus a *Színház és nyelvi nevelés* – ebben elsősorban a színházi előadások (köztük bábszínház vagy papírszínház) felhasználásnak lehetőségeit vizsgálják meg és próbálják ki a (magyar mint idegen) nyelvoktatásban.

Az oktatás magvát mégis a négy féléven át húzódó *Magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei* c. kurzus jelentette, amely heti két órában, négy félévben nyújtott lehetőséget MID elméleti és módszertani ismereteinek közvetítésére.

A két évig tartó folyamatban tükröződik a korábban szabadon választható kurzus gondolatmenete. A jelentkező hallgatók többnyire szinte semmit nem tudnak a magyar mint idegen nyelvről, ahogyan ezt egy korábbi kutatás eredményei is mutatják (Nagyházi 2007), így az első félév elsősorban a fogalmak tisztázását, a téma elhelyezését célozza az alkalmazott nyelvészet témakörében, illetve arra törekszik, hogy megtalálja a hallgatók leendő, választott professziójának és a magyar mint idegen nyelvnek a kapcsolódási pontjait. A továbbiakban a négy félév során a hallgatók a két féléves szabadon választható kurzushoz hasonlóan a készségek mentén tanulmányozzák a gyerekeknek történő magyarnyelv-tanítást. Így az első félévben – az alapfogalmakon túl – a kiejtés- és olvasástanítás, a 2.-ban a szókinccstanítás, a 3.-ban a nyelvtanítás, a 4.-ben a szövegértés fejlesztése áll a fókuszban, ám a sokkal rövidebb, és alacsonyabb óraszámú szabadon választható kurzus lehetőségeinél jóval mélyebben és részletesebben foglalkozunk a készségalapozás és -fejlesztés elméleti kérdéseivel, amit sok-sok gyakorlás, feladatszerkesztés, nyelvi játékok készítése egészít ki.

Emellett a specializáció tanterve a 2. félévtől hospitálást is előír a hallgatók számára. Ideális esetben a hospitálást érdemes olyan intézményben végezni, ahol külföldi gyerekek (óvodások, kisiskolások) vannak, ez azonban a gyakorlatban nehezen megvalósítható. Éppen ezért a hallgatók az egyetem tartott magyar nyelvi órákon vesznek részt, amelyeken „élesben” is megfigyelhetik a korábban elméletben megismert módszereket. A 4. félévben pedig – hospitálás után – egy-egy 25 perces órát tartanak az egyetem külföldi hallgatóinak magyaróráin. Bár a nyelvtanulók ebben az esetben nem gyermekkorúak, a jelen írás szerzőjének meggyőződése, hogy a felnőttek esetében is jól alkalmazhatók a gyerekeknél már bevált játékos módszerek, így a hallgatók feladata interaktív, játékos órarészletek kidolgozása és levezetése a megadott témákban a fiatal felnőttek számára.

A specializáció teljesítése – a kurzusok sikeres elvégzése után – záródolgozattal fejeződik be, amelyben a hallgatók a magyar mint idegen nyelv tanításának bármely területével foglalkozhatnak. Készültek dolgozatok a kétnyelvűségről, esettanulmányok külföldön élő magyarok gyermekeinek magyar nyelvi fejlesztéséről és fejlődéséről, de Magyarországra került más

anyanyelvűek magyarnyelv-elsajátításáról is. Oktatásmódszertani kérdésekről is több hallgató írt záródolgozatot, melyekben egy-egy nyelvi jelenség tanításának lehetőségeit vizsgálták elméleti és gyakorlati szempontból is – ezekben grammatikai, kommunikációs, pragmatikai kérdések is felmerültek.

A kétéves specializációt első ízben a 2014–2015-ös tanévben hirdette meg az egyetem. Az első évben 31 hallgató jelentkezett. A lemorzsolódás minimális volt; csak egy hallgató nem fejezte be a specializációt. A 2015-ös tanévben 8 hallgató jelentkezett a képzésre, és mindannyian sikeresen befejezték a specializációt 2017 május-júniusában. A következő tanév (2017. ősz) kezdetén azonban az egyetem oktatási stratégiája megváltozott, így ettől a tanévtől karunk sem indít specializációkat. *A magyar nyelv külföldi gyerekeknek specializáció* – amelynek indítását kétévnnyi előkészítés előzte meg – szintén áldozatul esett az intézményi képzési stratégia és portfólió változásának.

A specializáció elvégzése után mindkét végzett évfolyam hallgatóinak részvételével készült egy utánkövetéses vizsgálat 2017 januárja és júniusa között, amelyben a végzett hallgatók értékelték a specializáció kurzusait, a megszerzett kompetenciákat, és beszámoltak arról, milyen várakozásaik vannak a szerzett kompetenciák hasznosításával kapcsolatban (Nagyházi, 2019).

6. A MID tanári előkészítés-felkészítés jelenlegi helyzete

A specializáció 3 éve alatt a 2015/2016-os tanévben sem *A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszerei*, sem ennek folytatásaként *A magyar mint idegen nyelv oktatásának történeti és oktatás-elméleti kérdései* című szabadon választható kurzus nem indult el, mivel ebben a tanévben már két specializációs évfolyam haladt párhuzamosan, és nem volt elegendő humán erőforrás további kurzusok tartásához. 2016-tól azonban minden évben indul a szabadon választható tantárgy, így – bár a jóval hatékonyabb, több ismeretet és gyakorlatot nyújtó specializáció csak rövid életet élt – a magyar nyelv oktatása iránti érdeklődés töretlen, így továbbra is közvetíthetjük azt a szemléletet és megközelítést, amellyel a leendő kisgyermeknevelők, óvodapedagógusok, tanítók és gyógypedagógusok sikerrel birkózhatnak meg egy-egy nem magyar anyanyelvű kisgyermek nyelvi fejlesztésével, a magyar nyelv tanításával.

A 2020/2021-es tanévben több intézményi átalakulást is megért a karunk. Így a szabadon választható tárgyakat minimálisan 20 fő jelentkezése esetén lehet indítani. A tanulmány megjelenésének évében az első szemeszterben mind a nappali, mind a levelező tagozaton 24-24 fő jelentkezett a kurzusra. A levelezős órák csak online lehetségesek, a nappalisok első óráit még jelenléti formában, majd november közepe óta online tartjuk. A jó hangulatú, sok közös gondolatot, ötletet felvető jelenléti órák igazi hangulatát nem, de a tananyag közvetítését, a hallgatók aktivitását, a kreativitás fejlesztését az online térben is el lehet érni, ahogyan az első beérkezett munkák, taneszközök és leírások ezt bizonyítják.

A kurzus iránt mutatkozó érdeklődés hullámzó; a csökkenés több okkal is magyarázható, mint pl. a szabadon választható kurzusok bővülésének köre, egyes, méltán népszerű tárgyak indítása, illetve a hallgatói létszám általános csökkenése. Öröndetes azonban, hogy az a szabadon választható tantárgy, amely a pedagógusjelölteket a magyar nyelv tanításának világába kívánja bevezetni, és amelynek célja, hogy megalapozza a jelöltek ismereteit a MID módszertanában, szélesítse anyanyelvük szemlélésének módját, illetve tudatosabb (anya)nyelvhasználókat neveljen, továbbra is kedvelt a hallgatók körében.

2021 februárjában folytatjuk!

Irodalom

- Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest.
- Csonka Csilla 2006. A magyar mint idegen nyelv tanulója. Hegedűs Rita és Nádor Orsolya (szerk.): *Magyar nyelvmester. A magyar mint idegen nyelv – hungarológiai alapismeretek*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 161–169.
- Dóla Mónika 2020. *Módszertani útmutató a magyar nyelv tanításához*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Éder Zoltán 1991. A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye. In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. <https://mek.oszk.hu/01200/01282/01282.htm> [2020. 12. 07.]
- Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.) 1991. A magyar mint idegen nyelv fogalma. *Hungarológiai ismerettár 6*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest.
- Giay Béla 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának módszertani alapkérdései. In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *Magyar mint idegen nyelv/hungarológia*. Janus/Osiris, Pécs–Budapest. 245–279.
- Giay Béla 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának módszertani alapkérdései. In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *Magyar mint idegen nyelv/hungarológia*. Janus/Osiris, Pécs–Budapest. 245–279.
- Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.) 1998. *Magyar mint idegen nyelv/hungarológia*. Janus/Osiris, Pécs–Budapest.
- Hegedűs Rita 2004. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Hegedűs Rita – Nádor Orsolya (szerk.) 2006. *Magyar nyelvmester. A magyar mint idegen nyelv – hungarológiai alapismeretek*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Kontra Miklós 1991. Szélgjegyzetek a magyarról mint idegen nyelvről. In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. <https://mek.oszk.hu/01200/01282/01282.htm> [2020. 12. 07.]
- Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv / hungarológia oktatásának történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *Magyar mint idegen nyelv/hungarológia*. Janus/Osiris, Pécs–Budapest. 55–125.
- Nádor Orsolya 2019. *Tanított (anya)nyelvünk*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Nádor Orsolya (szerk.) 2020. *Régi és újabb nyelvoktatási módszerek*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Nagyházi Bernadette 2007. A magyar nyelv taníthatóságának megítélése főiskolások körében. *THL2* 1–2: 97–116.
- Nagyházi Bernadette 2009. Legyél jó! Grammatikai ismeretek tanítása interaktív módon a magyar mint idegen nyelvi órán. In: Gecső Tamás – Sárdi, Csilla (szerk.): *Jel és jelentés*. Kodolányi János Főiskola, Tinta Könyvkiadó, Budapest. 217–223.
- Nagyházi Bernadette 2009. Játsszunk mesét! Szövegfeldolgozás a magyar mint idegen nyelvi órán. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=219> [2020. 12. 07.]
- Nagyházi Bernadette 2010. Anyanyelv és idegen nyelv határán – a magánhangzók tanítása kisiskolásoknak a magyar mint idegen nyelvi órán. *Hungarológiai Évkönyv* 11: 54–66.
- Nagyházi Bernadette 2011. *Az egyszerű mondat szórendjének egy lehetséges tanítási modellje a magyar mint idegen nyelvben*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola.
- Nagyházi Bernadette 2016. Challenges in teacher training in teaching Hungarian as a foreign language. *Berliner Beiträge zur Hungarologie* 19: 203–214.
- Nagyházi Bernadette 2019. The specialisation 'Hungarian language for foreign children' at Kaposvár University. Follow-up survey. *Berliner Beiträge zur Hungarologie* 20: 349–361.
- Schmidt Ildikó – Nagyházi Bernadette 2020. *Magyarnyelv-tanítás gyermekeknek*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Szépe György 1991. A „magyar mint idegen nyelv néhány diszciplináris kérdése. In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. <https://mek.oszk.hu/01200/01282/01282.htm> [2020. 12. 07.]
- Szili Katalin 2006. *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához*. Enciklopédia Kiadó, Budapest.
- Szűcs Tibor 2009. A magyar mint idegen nyelv sajátos szemléleti vonásai. *Hungarológiai Évkönyv* 10: 68–78.

Nagyházi, Bernadette

**Missing mosaic in the teacher training of Hungarian as a foreign language teachers' education:
Who will teach the young children?**

Since 1982, several changes have occurred in the training program of Hungarian as a foreign language teachers. However, there is still a missing aspect in the selection of the programs offered in academic education: day-care, kindergarten, and primary school teacher trainees have no opportunity to access the HFL teacher training programs and acquire the profession. In 2009, a course named Methodology of Teaching Hungarian as a Foreign Language as well as an extended program called Hungarian Language for Foreign Children specialization were introduced at Kaposvár University, in an effort to provide for this missing piece. In this paper, a specific part of a never published research is introduced which proves that the teacher trainees of the lower education need at least a minimum knowledge of Hungarian language teaching methodology. Furthermore, detailed information is provided on the contents, the theoretical bases, the practical accomplishment and the success of these programs.